

Примљено : 16.05.2015.			
ОРГ. ЈЕД.	Б р о ј	Прилог	Вредност

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Нишу, донетом 29. априла 2015. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Саше Станојевића, под насловом **ДИПЛОМАТСКЕ АКТИВНОСТИ БАЛКАНСКИХ ДРЖАВА У СТВАРАЊУ ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОГ САВЕЗА 1912. ГОДИНЕ**. Након прегледа докторске дисертације, Комисија подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Обим и структура докторске дисертације

Докторска дисертација Саше Станојевића има укупно 306 страница текста. Основни текст је написан на 297 страница, а списак извора и литературе заузима девет

страница. Рукопис дисертације је подељен на предговор, увод, пет поглавља, закључак и списак извора и литературе.

У **Предговору** (1-7), кандидат је дао преглед историјских извора и оцену постојеће литературе на основу којих је написана докторска дисертација, а у **Уводу** (8-21) је приказао предисторију стварања Савеза.

Докторска дисертација се састоји од пет тематских целина, које су хронолошки подељене на више потпоглавља. У првом поглављу **Српско-бугарски преговори** (22-124), колега Станојевић је приказао дипломатске активности вођене између Београда и Софије, као стожера Балканског савеза. Поглавље је подељено на три потпоглавља: Од Анексионе кризе до јесени 1911. године (22-40), Дипломатска бура: јесен 1911. / пролеће 1912. године (41-81) и Од склапања Уговора до избијања рата (82-124). Друго поглавље насловљено је **Грчка дипломатија и савезници** (125-171) и односи се на активности Атине у постизању споразума са осталим балканским државама. Поглавље има две целине: Рад на савезу до потписивања уговора с Бугарском (125-149) и Дипломатске активности од маја 1912. године до почетка сукоба (150-171). Треће поглавље је **Црногорска дипломатија до лета 1912. године** (172-204) и у њему је представљено црногорско учешће у стварању савеза. Поглавље је рашчлањено на два потпоглавља: Деловање црногорске дипломатије до лета 1912. године (172-193) и Период пред ступање у војну (194-204). Четврто поглавље **Савез и велике силе** (205-271), односи се на учешће великих сила у стварању Балканског савеза и њихов однос према Савезу. Оно је подељено је на шест подтема: Русија (207-228), Аустро-Угарска (229-238), Немачка (239-244), Велика Британија (245-253), Француска (254-259), Италија (260-265) и Сједињене Америчке Државе (266-271). Пошто је Савез био директно уперен против Османског царства, пето, завршно поглавље доктората **Османско царство и стварање савеза** (272-293) посвећено је односу Порте према овим активностима.

Закључак (294-297) је кандидат написао као сопствено виђење и оцену значаја Савеза балканских држава и његове улоге у, не само српској, него и балканској и европској историји. **Списак извора и литературе** (298-306) садржи у првом делу списак коришћених необјављених и објављених историјских извора. Списак литературе састоји

се од 130 библиографских јединица и обухвата релевантне радове аутора који су се бавили овом темом у оквиру ширих истраживања.

Анализа докторске дисертације

Балканским ратовима претходила је богата и разноврсна дипломатска предисторија. Стога је колега Станојевић у својој дисертацији значајну пажњу посветио интензивној дипломатској акцији која се развила на Балкану и резултирала склапањем војно-политичког савеза. Филигрански прецизно и детаљно представљено је дипломатско ангажовање четири балканске државе – Србије, Бугарске, Црне Горе и Грчке, усмерено ка стварању Балканског савеза. Хришћанске државе на Балкану започеле су рат за коначно ослобођење од османске вишевековне власти тек након дуготрајних и мукотрпних међусобних преговора. Склапањем низа билатералних уговора, споразума и конвенција, војно-политички савез је и формално уоквирен током 1912. године. Осовину будућег савеза представљао је српско-бугарски савез из фебруара 1912. године, коме су се надаље етапним склапањем конвенција и уговора прикључиле Црна Гора и Грчка.

Свесни слабости за изоловане акције у којима би дошло до ослобођења преосталих територија и сународника под османском окупацијом, четири балканске државе (Србија, Бугарска, Грчка, Црна Гора) биле су принуђене да се ради остварења заједничког циља удруже у савез који би својим потенцијалом омогућио ефикасну акцију. Међутим, пут до његове реализације није био једноставан. Многобројне иницијативе нису давале резултата све до 1911. године, када је оружани сукоб између Италије и Турске нарушио до тада пажљиво чувани *status quo*. Тада се указала јединствена прилика која се није смела пропустити. У исто време су међусобне дипломатске активности појачане до крајњих граница, како би се кроз компромисе пронашло прихватљиво решење.

Бугарска влада на челу са председником владе Гешовим усмерила је деловање најпре на споразумевање са Београдом, који је на томе иначе инсистирао још од Анексионе кризе. Иако су се паралелно водиле припреме за стварање ширег савеза, у који је требало да буду укључене и Грчка и Црна Гора, настојало се да се најпре склопи политички и војни споразум између ове две земље. Након тешких и исцрпљујућих напора

дипломата, корацима пужа се до споразума је дошло 13. марта 1912. године. Затим је започет рад на изради војне конвенције која је склопљена 12. маја исте године. Упоредо са вођењем завршне фазе ових преговора, Софија је своје снаге усмерила на договор са Атином. Уговор о одбрамбеном савезу склопљен је 29. маја, док је војна конвенција потписана непосредно уочи почетка рата, 6. октобра. Током јуна су интензивирани и преговори с Цетињем, у којима је дошло до склапања усменог споразума између Бугарске и Црне Горе. Овим је од стране Софије заокружено постизање договора са свим осталим чланицама. Имајући ову околност у виду, Бугарска се с правом сматрала својеврсним центром при вођењу дипломатских активности у формирању Савеза. Што се тиче Србије, она је након склопљеног уговора са Бугарском постигла договор још са Црном Гором. Између две државе је такође пред почетак сукоба, 6. октобра, склопљена политичка и војна конвенција. Иако су вођени преговори и између Београда и Атине, до почетка рата није био склопљен споразум између Србије и Грчке. Он је сачињен тек наредне године, али у сасвим другачијим околностима који су имали везе са Другим балканским ратом. Црна Гора, уз постигнуте споразуме са Бугарском и Србијом, такође није направила формални савез са Грчком, мада су извесни преговори вођени и у том смислу. Са склапањем билатералних уговора током 1912. године формирање Балканског савеза било је заокружено.

Велике силе су на различите начине доприносиле у стварању алијансе. Колико је била важна активна улога Русије, не мањи значај имало је и својеврсно пасивно посматрање и нечињење осталих европских центара, првенствено Берлина. Оваква ситуација није остављала много наде Цариграду, узнемиреном због мрачних облака који су се над њим надвијали са Балкана.

Сложеним дипломатским активностима дошло се у стање из кога се могло кренути у коначно ослобођење, у сукоб симболично називан и „рат крста и полумесеца“. Без обзира на то што није постојао јединствен савезнички ратни план у коме би били дефинисани оперативни задаци за сваку чланицу савеза, склопљеним уговорима и конвенцијама била су регулисана сва битна војна питања. Тако је уз политички створен и капитални оружани потенцијал, због чега је савез у ондашњој европској штампи и понео назив „седма велика сила“. Четворни савезници су успешном акцијом допринели стварању преломног догађаја у историји балканских народа, при чему је за ослобођене територије и

становништво наступио слободан и потпун приступ тековинама нововековне цивилизације. Оно што концерт великих сила по питању решавања Источног питања није успео да реши у прилично дугом настојању, почев од Бечког конгреса па до Мирцштетског споразума, учиниле су чланице Савеза у успешно вођеним ратним операцијама. При том су трпеле огромне притиске (дипломатско-политичке, војно-техничке, па и економске природе) са свих страна ради очувања Османског царства и *status quo* стања.

С обзиром на то да дисертација обрађује тему у којој је учествовало више држава, широк географски простор на коме су се одвијали сусрети дипломата ангажованих на стварању Савеза (Софија, Београд, Цетиње, Атина, Петроград, Цариград, Париз, Беч, Рим, Берлин, Лондон...), затим деловање кабинета великих сила на развој догађаја, као и то да су последице стварања Балканског савеза конфликти који су представљали својеврстан увод у будући сукоб светских размера, тема дисертације представља важну епизоду из опште историје новијег доба. Анализом необјављених историјских извора, публикованих збирки докумената, мемоарске грађе, литературе, чланака и студија по стручним часописима и зборницима радова, њиховим укрштањем и критичким преиспитивањем, у дисертацији је у мери у којој се то могло (с обзиром на тајност у вођењу преговора) представљена врло јасна представа о сложеној дипломатској игри на Балкану. Зато су главни допринос ове дисертације темељно, критички и научно објективно обрађене релације између држава чланица Савеза, приказани однос великих сила које су биле пажљиви пратиоци (а неке, попут Русије, и активни учесници) дешавања на Полуострву, као и место Османског царства при читавом процесу. Овако спроведена истраживања нуде одговоре који додатно расветљују атмосферу ондашњих прилика на вечито бурном Балкану и пожртвовање државника и дипломата са ових простора у смислу превазилажења нагомилане кризе и остваривања заједнички прокламованих циљева. Подухват припреман од стране балканске дипломатије упоредо је доприносио формирању снажног осећања заједништва међу народима земаља чланица. Без обзира на касније импликације, једна од хипотеза односи се управо на моменат где ова успешна дипломатска мисија, реализована пре свега кроз испуњења главног циља у Првом балканском рату – слома Османског царства на Балкану, својом симболичком представља

нарочито позитиван историјски пример из прошлости балканских народа. Смештена у контекст историјског процеса дугог трајања, ова епизода може послужити као важна смерница у прагматичном приступу и конкретнијој експлоатацији једног историјског искуства. Ради обраде теме кандидат је прегледао море историјских извора, од архивске грађе првог реда до извора другог реда - штампа, мемоари... . Станојевић је своја истраживања базирао највећим делом на необјављеној архивској грађи у фондовима Архива Србије (фонд Министарства иностраних дела), Архива Југославије (Збирка Јована Јовановића Пижона), Архива САНУ (фонд Историјска збирка) , Архивског одељења Историјског института Црне Горе (Збирка Јована С. Пламенца) , Архивског одељења Народног музеја Црне Горе (фонд Никола I), у извесној мери Централног државног архива у Софији. Користио је и објављену архивску грађу и литературу у библиотечким фондовима Народне библиотеке Србије у Београду, Националне библиотеке "Свети Ћирило и Методије" у Софији, Библиотеке Аристотеловог универзитета у Солуну, Библиотеке Историјског института Црне Горе у Подгорици, Библиотеке Матице српске у Новом Саду, Библиотеке Одељења за историју Филозофског факултета у Београду, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Универзитетске библиотеке "Никола Тесла" у Нишу и Библиотеке Филозофског факултета у Нишу.

Саша Станојевић је истраживање спровео у више фаза, у складу са уобичајеним истраживачким методама и постулатима историјске науке. Први корак представљао је преглед и анализирање већ постојеће литературе која се односила на опште и националне дипломатско-политичке историје, како би што правилније позиционирао догађаје који су били предмет истраживања. Даље ангажовање кандидата било је усмерено ка прикупљању релевантне архивске грађе, публикованих извора и мемоаристике. Резултати овако спроведеног истраживања дају одговоре на кључна питања која се тичу вођења тајне дипломатије у циљу формирања Балканског савеза, чиме је у знатној мери употпуњена празнина ове историографске теме. Они говоре у којој је мери стварање савеза из 1912. године представљало дуготрајан и мукотрпан процес, праћен многобројним проблемима. Може се закључити да је овај подухват, поплочан прегалаштвом дипломата, било изузетно тешко привести жељеном крају. Зато је у раду и стављен акценат на многобројна искушења која су пратила овај процес, првенствено у виду међусобних антагонизама, супротстављених интереса, отпора политици компромиса, контрадикторним утицајима

великих сила, недовољној војној припремљености, али и страху од евентуалног неуспеха и могућих последица, што је на моменте водило слабљењу вере и деморализацији. Рад на савезништву је, при коришћењу повољних околности попут Италијанско-турског рата, упоредо доприносио формирању све снажнијег осећања заједништва међу балканским народима. Без обзира на касније импликације, стиче се недвосмислен утисак да је ова успешна дипломатска мисија представљала сасвим јединствен пример позитивне сарадње у њиховој историји.

Балкански савез представља значајну историографску тему. О раду на његовом стварању још увек не постоји засебна студија. Овом дисертацијом нуди се сликовита и интригантна слика тајне дипломатије балканских држава уочи рата 1912. године. Аутор је на основу извршеног истраживања, анализе прикупљеног материјала заснованог на релевантној грађи и литератури, те његове обраде и компарације са раније објављеним радовима, кроз мноштво чињеница и детаља на јасан и прегледан начин употпунио празнину у историјској науци по питању ове теме.

Закључак и предлог

На основу прегледа и анализе докторске дисертације мр Саше Станојевића, Комисија је сагласна у мишљењу да је одабрана тема научно релевантна и методолошки добро урађена. Докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

Докторска дисертација **Дипломатске активности балканских држава у стварању војно-политичког савеза 1912. године** садржи све потребне елементе, задовољава постављене критеријуме и захтеве за израду дисертације и представља оригиналан и значајан допринос науци. Због тога, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу да прихвати овај Извештај о урађеној докторској дисертацији и одобри њену јавну одбрану.

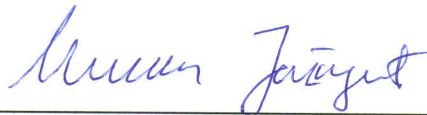
У Београду, 12. маја 2015.

КОМИСИЈА

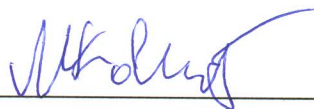
др Божица Младеновић

редовни професор Филозофског факултета у Нишу

др Милош Јагодић

ванредни професор Филозофског факултета у Београду

др Милош Ковић

доцент Филозофског факултета у Београду

др Милић Милићевић

научни сарадник Историјског института у Београду